

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті проаналізовано особливості навчання другої іноземної мови студентів немовних спеціальностей. Виділено ряд принципів навчання другої ІМ: принцип комунікативної спрямованості навчання, принцип міжкультурної спрямованості навчання другої ІМ, принцип соціокультурної спрямованості навчання, принцип особистісно-орієнтованого навчання, принцип когнітивно-інтелектуальної спрямованості навчання, принцип використання контрастивного підходу у вивченні другої іноземної мови, принцип паралельного розвитку всіх видів мовної діяльності та принцип інтенсифікації вивчення другої іноземної мови.

Ключові слова: перша іноземна мова (ІМ-1), друга іноземна мова (ІМ-2), принципи навчання другої іноземної мови (німецької), студенти немовних спеціальностей.

Сучасний стан міжнародних зв'язків України в різних сферах життєдіяльності, нові політичні, соціально-економічні й культурні реалії потребують суттєвих змін у сфері освіти як важливого державного інституту, у тому числі й у галузі навчання іноземних мов. Сьогодні статус іноземної мови стрімко зростає. Вивчення іноземних мов стає вимогою часу. Тому виникає потреба у спеціалістах, які б володіли двома й більше іноземними мовами. Держава потребує висококваліфікованих фахівців із знанням іноземних мов, готових до гідної участі в міжнародному співробітництві й формуванні нового ставлення до України в Європі та світі. Іноземна мова все більше набуває ролі засобу міжкультурного спілкування. Усе це зумовлює необхідність удосконалювати методи вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах, зокрема й другої іноземної мови (німецької) студентами немовних спеціальностей.

Визначальним для досягнення цієї мети є положення про пріоритетну роль першої іноземної мови при вивченні другої (ІМ-2) і наступних іноземних мов (І. Бім, Б. Лапідус, Б. Лебединська, С. Blanche-Benveniste, А. Valli, В. Hufeisen, В. Lindemann, В. Mißler та ін.). За теорією інтегративного навчання іноземної мови оволодіння ІМ-1 є лінгвістичною основою для вивчення всіх інших ІМ (Н. Барішников). Особливого значення в цьому процесі набувають явища міжмовного перенесення й інтерференції. Відмінності навчання ІМ-2 порівняно з ІМ-1 вимагають особливих підходів щодо формування репродуктивного й рецептивного словникового запасу, визначення змісту й обсягу мовного матеріалу ІМ-2, який підлягає лише рецептивному засвоєнню. Оволодіння ІМ-2 позитивно впливає на вдосконалення ІМ-1, підвищує внутрішню мотивацію тих, хто вивчає дві іноземні мови [3].

Мета статті – висвітлення особливостей навчання другої іноземної мови студентів немовних спеціальностей.

Наприкінці 60-х рр. ХХ ст. у німецькій методичній літературі з'явилися статті, у яких було висловлено застереження від контакту різних мов. Йшлося здебільшого про іноземні мови: англійську й французьку. Було помічено, що на уроках французької мови (французька була для німецьких дітей другою іноземною після анг-

лійської як першої іноземної) не лише німецька мова “заважала” навчальному процесу, а й англійська часто з’являлась у мовленні учнів і спричиняла неправильні висловлювання французькою мовою. Отже, в дослідженнях було визначено насамперед негативний аспект контакту двох іноземних мов.

Виникло припущення, що взаємодія двох іноземних мов завжди матиме тільки негативні наслідки. Тому рекомендувалося розмежовувати іноземні мови, які вивчалися одночасно, в розкладі навчальних занять і в методиці їх викладання, щоб таким чином вплинути на свідомість студентів.

Проте у свідомості тих, хто вивчає одночасно дві іноземні мови, вони тісно пов’язані між собою. Це стосується як знань про елементи і структуру рідної мови та першої іноземної, так і досвіду вивчення кількох іноземних мов.

Упродовж останніх 20 років науковці дедалі більше погоджуються з думкою, що контакт двох мов вносить не лише додаткові помилки та плутанину, а й має позитивні моменти. Йдеться про досвід вивчення першої іноземної мови, який сприяє розвитку рецептивних і продуктивних умінь під час опанування другої іноземної мови, і не лише у плані перенесення значення слів (напр. англ. hand – нім. hand), що також значно полегшує семантизацію лексичного матеріалу. Велике значення має те, що можна провести паралелі між першою іноземною мовою та наступними або, навпаки, простежити розбіжності, які слугуватимуть контрастом для кращого унаочнення [5].

Аналіз праць із визначеної проблеми, а також спостереження за навчальним процесом у студентів нефілологічних спеціальностей, які вивчають німецьку мову як другу іноземну, дали можливість виділити ряд принципів навчання другої ІМ.

1. Принцип комунікативної спрямованості навчання. Як і при навчанні будь-якої іноземної мови, комунікативні цілі зумовлюють загальний методичний підхід до навчання. Але оскільки студенти вже володіють досвідом вивчення ІМ–1, оволодіння ІМ–2 здійснюється ними більш свідомо, вони можуть порівнювати як певні мовні явища ІМ–1 і ІМ–2, так і організацію процесу навчання. У студентів, які вивчають ІМ–1 і ІМ–2, більше розвинена рефлексія (погляд на себе з боку, прагнення дати собі оцінку). Саме тому загальний методичний принцип у навчанні ІМ–2 можна визначити як комунікативно-когнітивний, де когнітивний аспект підпорядкований комунікативному й виявляється там, де треба знайти будь-які аналогії, що полегшують засвоєння або, навпаки, виявити розбіжності, щоб уникнути інтерференції.

2. Принцип міжкультурної спрямованості навчання другої ІМ. Оскільки основна мета навчання ІМ передбачає розвиток у студентів здатності до міжкультурного спілкування, то й саме спілкування має бути засобом для досягнення цієї мети. Студентів необхідно залучати до активної взаємодії, до самостійного пошуку шляхів вирішення комунікативних завдань у процесі спілкування з представниками різних лінгвокультур. Ю.І. Пассов підкреслює, що змістом освіти (також й іншомовної) є культура як система цінностей, які характеризують певне суспільство. Н.Д. Гальскова й Н.І. Гез також наголошують на тому, що навчання ІМ має з самого початку супроводжуватись вивченням відповідної культури [4, с. 156].

Студентам необхідно у процесі опанування другої ІМ надавати можливість брати участь у міжкультурному спілкуванні, оволодівати лінгвокультурним досвідом. В опануванні культурою народу виучуваної мови бажано звертатись як до рідної культури, так і до культури першої ІМ (або до культур тих народів, мови яких вивчаються), адже такий підхід сприяє розширенню світосприйняття студентів,

збагаченню палітри картин світу, усвідомленню місця своєї рідної культури в полікультурному світі.

3. Принцип соціокультурної спрямованості навчання. Увесь навчальний процес повинен мати соціокультурну спрямованість, але й тут є специфіка: ранне використання автентичних матеріалів (вже з першого заняття варто давати автентичні тексти й спиратись на взаємовплив трьох національних культур).

4. Принцип особистісно орієнтованого навчання. Навчальний процес слід орієнтувати на особистість студента, на його розвиток, самостійність, на розвиток його можливостей, потреб, інтересів. При навчанні ІМ–2 для цього є ще більше передумов, ніж при навчанні ІМ–1, завдяки наявності досвіду вивчення першої іноземної мови, пізнішого навчання ІМ–2 і тому більш усвідомленого підходу до вивчення другої іноземної мови. Таким чином, можна враховувати як індивідуальні особливості студента й диференціювати навчання, так і рівень навченості ІМ–1. Для одних студентів необхідно створювати умови для більш активного просування, іншим – давати можливість для повторення і тренування.

5. Принцип когнітивно-інтелектуальної спрямованості навчання другої іноземної мови. Згідно із цим принципом, навчальний процес з оволодіння другою іноземною мовою не повинен бути подібним до процесу навчання першої іноземної мови. Як справедливо зазначає М.В. Баришников, реалізація цього принципу має сприяти активізації розумової та пізнавальної діяльності студентів, створювати для них інтелектуальні труднощі, стимулюючи при цьому їхню когнітивну діяльність, адже відомо, що знання та вміння, набуті шляхом вирішення мисленнєвих завдань, є міцнішими, ніж ті, що отримані в готовому вигляді [1, с. 25].

6. Принцип використання контрастивного підходу у вивченні другої іноземної мови. Реалізація цього принципу дає можливість виявити як подібності, так і розбіжності в системах виучуваних мов, у побудові висловлювань на рівні тексту. Для подолання інтерференції в опануванні двох (або більше) іноземних мов бажано використовувати контрастивні вправи, які сприятимуть прискореному формуванню навичок і розвитку вмінь [1, с. 25–26].

7. Принцип паралельного розвитку всіх видів мовної діяльності. Всі чотири основні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо – слід розвивати у взаємозв'язку один з одним. Специфічним для навчання ІМ–2 є те, що навчання читанню з самого початку здійснюється на автентичних текстах і має велику питому вагу, тому що студенти знають латинський шрифт, швидше опановують правил читання, хоча тут є небезпека виникнення інтерференції з другою (німецькою) мовою. Вони володіють прийомами роботи з іншомовним текстом, ширше спираються на мовну здогадку.

8. Принцип інтенсифікації вивчення другої іноземної мови. Цей принцип реалізується завдяки врахуванню наявності подібних мовних явищ у виучуваних іноземних мовах, фонової лексики, а також досвіду вивчення першої іноземної мови. Цей принцип є особливо актуальним для мов однієї мовної групи. Однак, спираючись на досвід студентів в оволодінні як рідною, так і першою іноземною мовою, інтенсифікувати цей процес можна також, якщо мови, які вивчаються, належать до різних мовних груп. Для реалізації принципу інтенсифікації вивчення другої іноземної мови необхідно враховувати такі фактори: спорідненість мов; володіння студентами великою кількістю інтернаціоналізмів, лексичних одиниць, запозичених з інших мов (переважно з англійської); наявність високого рівня мотивації

в оволодінні учнями другою іноземною мовою як засобом спілкування; рівень сформованості рефлексії у студентів; наявність автентичних навчальних засобів, а також підручників, у яких враховані закономірності оволодіння другою іноземною мовою; тривалість курсу навчання, кількість навчальних годин [2].

В оволодінні другою іноземною мовою (німецькою) процес запам'ятовування полегшується та прискорюється шляхом уведення всіляких опорних пунктів. Такими опорними пунктами є:

- схожі структури речень: Er ist gut / He is good. Sie kann tanzen / She can dance;
- лексика, яка має схожість на рівні вимови, значення, написання, словотворення: tanzen – to dance / der Elefant – the elephant / beginnen – to begin;
- латинський шрифт;
- утворення трьох основних форм дієслова: kommen – kam – gekommen / come – came – come;
- модальні дієслова: müssen – must / können – can;
- наявність означеного й неозначеного артиклів та схожість правил їх вживання: Das ist ein Mann . Der Mann ist gut. / This is a man. The man is good;
- наказовий спосіб: Lesen Sie den Text! / Read the text!;
- дієслова з відокремлюваними префіксами: Ich stehe gleich auf. / I'll get up in a minute;
- майбутній час: Ich werde ... kaufen. / I will buy...;
- утворення Perfekt з допоміжним дієсловом haben: Du hast gefragt. / You have asked.

Ці опорні пункти можуть служити основою в оволодінні німецькою мовою як ІМ–2, особливо на початковому етапі її вивчення. Позитивним також є перенесення знань, умінь і навичок у сферу другої іноземної мови, що забезпечує прискорення процесу її засвоєння. Це охоплює всі рівні мови: фонетичний, граматичний, лексичний, орфографічний; впливає на розвиток мовленнєвої діяльності на ІМ–2. Процес оволодіння ІМ–2 може бути значно інтенсифіковано, оскільки входження у цей процес полегшується за рахунок зазначених вище принципів. Саме початок навчання ІМ–2 дає змогу інтенсифікувати ряд факторів: знання латинського шрифту, тому період алфабетизації може бути набагато коротшим і обмежитися роз'ясненням і засвоєнням звукобуквенних відповідностей, графічного образу слів; наявність великого потенційного словникового запасу (слова англійської мови, що мають схожість з німецьким, прями запозичення з англійської мови, інтернаціоналізми), що дасть змогу прискорити читання й розуміння читаного: der Spezialist, die Etappe, das Plakat, der Westen, der Chef, die Ziffer, der Laborant, der Elektriker, der Soziologe, der Reporter, die Donau, der Norden, der Süden, der Osten, der Westen, der Chef, die Ziffer, der Laborant, der Elektriker, der Soziologe, der Reporter тощо.

Крім цього, процес вивчення декількох іноземних мов потребує широкого використання технічних засобів навчання, серед яких найбільш потужними й сучасними є ресурси Інтернету. Доведено, що вони дають змогу оптимізувати й активізувати процес вивчення іноземних мов (М. Бовтенко, В. Краснопольський, Є. Полат, М. Cruz Piñol, J. W. LeLoup, M. Warschauer та ін.). З урахуванням цього розробляються навчальні матеріали нового типу, що поступово замінюють традиційні друковані підручники навчальними матеріалами на електронних носіях. Інтернет у навчанні іноземних мов використовують для пошуку й обробки освітньої і наукової інформації, для виховання у студентів духовних і культурних цінностей через

ознайомлення з іншими культурами. Вони, по суті, формують “іншомовну особистість”, здатну до повноцінної комунікації з представниками інших культур.

Використання ресурсів Інтернету у процесі навчання другої іноземної мови забезпечує занурення студентів у мовне, навчальне й інформаційне середовище, створене носіями цієї мови. Під час навчання ІМ–2 вони дають змогу з урахуванням особливостей рідної мови спиратися на мову-посередника, якою в багатьох випадках є англійська. Технічні можливості Інтернету відкривають шлях до інтерактивності, діалогової взаємодії, широти вибору режиму й організаційних форм роботи студентів і викладачів у процесі навчання другої іноземної мови, створюють умови для зворотного зв'язку між користувачами та носіями певної мови [3].

Використання комп'ютера у процесі вивчення другої іноземної мови сприяє зацікавленню студентами німецькою мовою. Використання комп'ютерних технологій у викладанні другої іноземної мови дає змогу відійти від традиційних форм навчання та підвищити індивідуалізацію навчальної діяльності студентів, оптимізувати засвоєння мовних структур і граматичних правил, а також подолати одноманітність занять. Інтернет-технології можуть бути успішно й доцільно використані на заняттях з другої іноземної мови з метою пошуку додаткової інформації з теми, що вивчається, для збору даних щодо створення комп'ютерної презентації, робота з різноманітними онлайн-тестами, а також для роботи з онлайн-словниками.

Застосування інформаційних і комунікаційних технологій стало нормою для більшості вищих навчальних закладів усього світу. Оскільки політика освітніх систем у галузі вивчення мов спрямовується не тільки на те, щоб молодь вивчала якомога більше мов, а й на розвиток тих умінь, що дають змогу бути мобільними, поінформованими й комунікативними, використання мультимедійних засобів у процесі викладання мов є, безумовно, актуальним.

Як засвідчує досвід роботи, завдяки використанню мультимедійних засобів студенти відпрацьовують усі аспекти мови: фонетичний, лексичний та комунікативний, що дає змогу ефективніше й швидше оволодіти мовним матеріалом, набути мовленнєвих навичок і вмінь. Окрім того, викладання німецької мови за допомогою мультимедійних засобів навчання дає змогу оптимізувати розуміння незнайомої лексики за допомогою автоматизованих словників, програм автоматизованого перекладу, створити позитивні, сприятливі для вивчення іноземних мов умови за допомогою інформаційної насиченості мультимедійних засобів.

Поєднання звукових, графічних, анімаційних і текстових ефектів дає можливість досить вдало імітувати ефект занурення в активне мовне середовище, моделювати процес спілкування, який наближений до реальних умов, реалізуючи таким чином сучасні лінгвістичні, методичні й педагогічні технології.

Отже, завдяки застосуванню мультимедійних технологій можливості сучасного заняття значно розширюються та урізноманітнюються: збагачується його зміст, прискорюється темп проведення, формуються навички інформаційної і комунікативної взаємодії, викладач отримує можливість якнайкраще й ефективніше використовувати навчальний час, винаходити оригінальні методи викладання, збільшувати обсяг навчального матеріалу для його засвоєння та використання студентами.

Але важливо зазначити й те, що в процесі вивчення німецької мови на базі англійської мови студенти відчують труднощі: у вимові; в правилах читання; в інтонації; деякі слова англійської і німецької мов виглядають і вимовляються схоже, але мають різні значення, є так званіми “фальшивими друзями перекладача”; в порядку слів; у відмінюванні артиклів; у відмінюванні дієслів; у складних граматич-

них конструкціях тощо. Відомо, що граматики німецької мови набагато складніша від граматики інших германських мов, тому складні граматичні теми слід пояснювати з випередженням. Одному студенту потрібно чотири години для осягнення теми, а іншому – десять.

Таким чином, вивчення другої іноземної мови (німецької) піде швидше й легше якщо: спиратися на схожість з ІМ–1 – англійською, а також знаходити опори в рідній мові; користуватися мовною здогадкою (про значення слова, граматичної форми), спираючись на контекст, на знайомі частини слова; помічати відмінності в мовних явищах і способах вираження думки; переносити на другу мову вміння працювати (знаходити значення слова у словнику, користуватися перифразами, виконувати різноманітні вправи тощо).

Список використаної літератури

1. Барышников Н.В. Методика обучения второму иностранному языку в школе / Н.В. Барышников. – М. : Просвещение, 2003. – 159 с.
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособ. для учителя / Н.Д. Гальскова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АРКТИ, 2003. – 192 с.
3. Нестеренко О.А. Методика навчання студентів мовних спеціальностей другої іноземної мови після англійської : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Олег Афанасійович Нестеренко. – Одеса, 2012. – 21 с.
4. Ступак М.Г. Переваги застосування методу проєктів у процесі вивчення другої іноземної мови [Електронний ресурс] / М.Г. Ступак. – Режим доступу: <http://intkonf.org/stupak-mg-perevagi-zastosuvannya-metodu-proektiv-u-protsesi-vivchennya-inozemnoyi-movi/>.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=56821>.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2013.

Чёрная С.С. Особенности обучения второму иностранному языку студентов неязыковых специальностей

В статье проанализированы особенности обучения второму иностранному языку студентов неязыковых специальностей. Выделен ряд принципов обучения второму ИЯ: принцип коммуникативной направленности обучения, принцип межкультурной направленности обучения второму ИЯ, принцип социокультурной направленности обучения, принцип личностно ориентированного обучения, принцип когнитивно - интеллектуальной направленности обучения, принцип использования контрастивного подхода в изучении второму иностранному языку, принцип параллельного развития всех видов речевой деятельности и принцип интенсификации изучения второму иностранному языку.

Ключевые слова: *первый иностранный язык (ИЯ–1), второй иностранный язык (ИЯ–2), принципы обучения второму иностранному языку (немецкому), студенты неязыковых специальностей.*

Cherna S. Peculiarities of teaching second foreign language to non-philology students

The article analyzes peculiarities of teaching a second foreign language to non-philology students. The status of foreign language is rising and foreign language proficiency is becoming a necessity. Thus, there is a demand for professionals who know two-plus foreign languages. The country requires highly skilled professionals with knowledge of foreign languages who can adequately participate in international economic activity and promote a new positive image of Ukraine in Europe as well as globally.

The importance of foreign languages as means of international communication is increasing. The above urges improvements in teaching methods when it comes to teaching foreign languages in universities; in particular, teaching the second foreign language (German) to non-philology students.

Based on the analysis of framework on the issue and practical data collected in the process of teaching non-philology students who learn German as their second foreign language, we can identify a number of principles in teaching a second foreign language. They are: communicative approach in language teaching, cross-cultural orientation in teaching a second foreign language, socio-cultural competence development, student-centered teaching, cognitive orientation in teaching, contrastive approach to second foreign language teaching, the principle of simultaneous development of all language skills, use of intensive method of language teaching.

Learning the second foreign language (German) is easier and faster as memorizing is boosted by introduction of reference points. The reference points are the following: sentence structures; lexical units similar in sound form, meaning, spelling or word formation; Roman alphabet; three basic verb forms; modal verbs; definite and indefinite articles and common rules of their usage; imperative mood; verbs with separable prefixes; future tense; forming Perfekt with the help of auxiliary verb haben.

These reference points can be used as a basis for learning German as FL2, especially at the beginning. It is also beneficial that knowledge and skills are transferred to the other language and boost learning at all language levels: phonetic, grammar, lexical, orthographic ones, as well as communication skills. The process of mastering the second foreign language can be significantly intensified when facilitated by the above mentioned principles.

However, it is worth mentioning that students who learn German based on their knowledge of English have certain difficulties in pronunciation, reading, intonation patterns; some words in English and German coincide in spelling and sound form but differ in meaning, so in fact they are so called translator's false friends; there are also difficulties connected with word order, article declination, verb declination, grammatical constructions etc.

Thus, students can learn German as their second foreign language faster and easier if they: refer to similarities in FL1 (English) and find parallels in their native language; use linguistic deduction to guess the meaning of a word or its grammar form based on the context and familiar morphemes; pay attention to differences in language and speech; employ their learning techniques (finding a word meaning in the dictionary, using periphrases, doing exercises etc.).

Key words: *first foreign language (FL1), second foreign language (FL2), principles of teaching the second foreign language (German), non-philology students.*